

Schlett István

POLITIKAI MÉRSÉKLET, GYAKORLATI OKOSSÁG*

Horkay Hörcher Ferenc: *Konzervativizmus, természetjog, rendszerváltás – Politika- és jogfilozófiai tanulmányok*. L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2008, 386 oldal, 2900 Ft.

Az alcím megjelöli a műfajt, s kétségtelen, e kötetbe összegyűjtött írások túlnyomó többsége olvasható politika- és jogfilozófiai tanulmányként is. Amennyire meg tudom ítélni, tartalmilag és formailag hibátlanul illeszkednek abba a diskurzusba, amelynek kereteit és témáit a politikai filozófia jelöli ki.

De hát én nem ezt a diszciplínát művelem. A szerző ezt bizonyosan tudta. Így joggal feltételezem, hogy amikor könyve bemutatására kért fel, nem arra számított, hogy saját diszciplínáján belül maradván közelíték a témához, és teszem meg észrevételeimet.

Magam is úgy érzem, hogy a tanulmánykötet – ahogy összeáll – lehetővé tesz egy másik olvasatot. Beleértve azokat az írásokat is, amelyek – mint az imént mondtam – külön-külön olvasva nem lépnek ki a politikai filozófia, az eszmetörténet keretei közül.

A kötet szervezőelvét – kissé kiélezetten, de talán nem jogtalanul – mégis így fogalmazhatom meg: egy képzett és tájékozott eszmetörténész vágya a jó kormányzás, s ennek feltételeként egy helyes politikai cselekvésre képes politikai irányzat, párt után. E vágy értelemszerűen politikai vágy, amely a cselekvésre irányul, s így a *vita activá*hoz és nem a *vita contemplatívá*hoz kapcsolódik.

Egy ilyen értelmezés – vélem – nem erőszaktevés a szövegekkel szemben, s talán nem idegen a szerző számára sem. Hisz az előszóban explicit módon kifejezésre jut szándék – „a konzervativizmus elvi alapvetése” –, nem beszélve a kötet utolsó fejezetébe sorolt írásokról, amelyek közül több aktuálpolitikai kérdéseket érint.

Egy ilyen olvasat alapján a szövegekben két, egymást erősítő, kiegészítő vonulatra vélek rátalálni. Az „elvi alapvetés”, a mérsékelt konzervatív politikai irányzat körvonalazása és érvekkel való alátámasztása mellett jól kitapinthatóan jelenik meg ezen irányzat védelme egy másik – a tudomány köntösébe öltöztetett, de félreérthetetlen politikai tartalmakat hordozó – politikai irányzat kritikájával szemben.

Kezdjük az előbb említettel.

Milyen – pontosabban szólva: milyennek kellene lennie – annak a konzervativizmusnak, amelyre a vágy irányul, s amelynek elvi alapvetésén a szerző fáradozik?

A válasz az egyik tanulmány címében is megjelenik: mérsékeltnek kell lennie. De mitől választ el a „mérsékelt”? Nos, ez a tanulmánykötetben nem mindig világos. Olykor persze nyilvánvaló, hogy a „radikálistól”. Ami természetesen magában foglalja annak lehetőségét is, hogy a mérsékelt konzervativizmust a konzervativizmus egy másik

* Elhangzott a kötet 2008. szeptember 18-i bemutatóján.

változatától, a „radikális” konzervativizmustól válassza el. Amit az egyik helyen olvashatunk („amennyiben a konzervativizmus azon változata mellett kötelezzük el magunkat, mely a prudencia [’gyakorlati okosság’] erényére épül”, 31), nyilvánvalóan azt jelenti, hogy a konzervativizmusnak lehetséges egy nem erre az erényre épült változata is. Ugyanerre a következtetésre jut a múlthoz való viszony kérdésének taglalása során, amikor „a konzervativizmus múltfetisizmusának” burke-i változata mellett egy „visszafogottabb” változatról beszél (29), vagy amikor – az „államrezont” a „megőrzés erényével” összekötő konzervativizmust a konzervativizmus „*egyik* meghatározott típusának” tekinti (87).

Más helyeken viszont úgy tűnik, hogy a mérsékletet, a gyakorlatiasságot oly szorosan összeköti a konzervativizmussal (pontosabban szólva annak egyik változatával), hogy mintegy kizárja annak lehetőségét, hogy a „gyakorlati okosság”, a „megőrzés” erénye más politikai irányzattal is összekapcsolódhasson. Egyik helyen így ír:

Aki a közös elemet keresve a konzervatív gondolkodásmód híveinek szemléletében lemond arról a leegyszerűsítő elképzelésről, mely szerint azt a múlt fetisizálása határozza meg, igen hamar el fog jutni a gyakorlati okosság, azaz a prudencia [...] fogalomköréhez. [...] A felvilágosodás racionalizmusának, „metafizikus okoskodásának” erőteljes kritikája közös pont Burke, Oakeshott és Hayek gondolkodásában. Mindhárman azt a filozófiai hagyományt viszik tovább, mely a gyakorlati élet területén – márpedig a politikai tevékenység mindenképpen ide sorolható – elítéli az elvont, általános elvek alapján való döntéshozatalt. (32)

Ez így rendben van: a gyakorlati okosság tényleg ellentmond a „metafizikus okoskodásnak”, a doktrinerségnek, bármilyen elméletre támaszkodjon is az effajta politikai tervezés. De mintha a szerző továbbmenne, s a mérsékletet a konzervativizmus kizárólagos tulajdonságának tekintené. Így kerül voltaképpen az önmagát régivágású liberálisként meghatározó Hayek is a konzervatívok közé, noha a szerző természetesen tudja, hogy ez az állítás vitatható.

Egy másik helyen – ekkor csak Oakeshott azon tételére hivatkozva, amely szerint „a kormányzás olyan tevékenység, melynek esetében helyénvaló a konzervativizmus” – következtetését így összegzi: „Szerinte politikai beállítódástól, értékrendszertől és párt-szimpatiától függetlenül belátható, hogy miért ökonomikusabb a konzervativizmus a politikai intézmények működtetésében, mint a rivális ideológiák.” (30)

Ha jól értem, ez az állítás csak akkor lehet igaz, ha a „gyakorlati okosságként” felfogott mérséklet csak a konzervativizmussal kapcsolódhat össze, a „rivális ideológiákkal” viszont nem. Ha így volna, akkor azt is mondhatnánk, hogy csak a konzervatív politika lehet a „jóra irányuló” politika, amely „nem tör minden áron az ideálisra, hanem valamilyen elfogadható középutat, kompromisszumot keres” (32).

Nos, saját, a politikai cselekvés egyik szerkezeti elemeként felfogott politikai gondolkodás történetének vizsgálatára irányuló kutatásaim eredményei alapján egy ilyen állítást nem tartok igazolhatónak. A „mérsékelt” összekapcsolódhatott a liberalizmussal is;

én legalábbis a dualizmuskori, *kormányzati pozícióba* kerülő „magyar” liberalizmus egyik legfőbb jellegzetességét éppen a „mérsékletben” vélem megragadni. Ugyanis úgy találtam, hogy a korabeli, a liberalizmus által dominált politikai diskurzusokban egyidejűleg két vita zajlik. Az egyik a liberalizmus és a konzervativizmus között, a másik a liberalizmuson belül, a mérsékelték és a radikálisok között. A kormányzó liberalizmus a mérsékelt változaton alapult. E liberalizmus elvi megalapozását elvégző Eötvös József és Kemény Zsigmond 1849 utáni írásainak középpontjában éppen a gyakorlatiasság, s ehhez szorosan kapcsolódva a prudencia áll, s talán mondanom sem kell, hogy Deák Ferencet ezen erény birtoklása tette „a haza bölcsévé”. (Amit persze sokan – akár pozitív, akár negatív tartalommal – a magyar szabadelvűség konzervatív fordulatának neveznek, feladva a leckét maguknak, hogy a liberális pártot karakterizáló „konzervativizmust” hogyan különböztessék meg a konzervatívok konzervativizmusától.)

Még azt is megkockáztatom, hogy – mint *politikai irányzatnak* – a szocializmusnak is létezett olyan változata, amely tisztában volt az elmélet és a gyakorlat különbségével, a szituációfüggőséggel, az alkalmoszerűséggel, a döntéssel járó felelősséggel, a politikai tevékenység helyhez és időhöz kötöttségével stb., s persze azzal is, hogy a sikeres politikai gyakorlat a lehetőségekkel és következményekkel számolni tudó „gyakorlati okosságot” igényel.

Én úgy gondolom, a mérsékelt–radikális, gyakorlatias–doktriner a politikának más megosztottságát jelöli, mint a liberalizmus–konzervativizmus–szocializmus típusú kategóriák.

Más térbeli és idődimenzióban jelennek meg. Az előbbiek – hogy úgy mondjuk – időtlenek és helyhez sem kapcsolódnak; a politikai cselekvés, a döntéshozatal módjára, az eszközválasztásra, eljárási módokra és ilyesmikre vonatkoznak. Az utóbbiak viszont az európai típusú társadalmi fejlődés során megfigyelhető strukturális változások során létrejövő, egymástól különböző, a politikai gondolkodás történetét tagoló, korszakokra bontó paradigmák közé tartoznak. A mérsékelt–radikális inkább a módszerre, a konzervatív–liberális – valamint a politikai gondolkodás történetében elkülönülő többi paradigma – az ember- és társadalomképre, a jó társadalomra, a jó kormányzásra vonatkozó elképzelésekre, a politikai problémák, konfliktusok értelmezését meghatározó előfeltevésekre, a cselekvést szabályozó normákra, intézményekre és effélékre irányul.

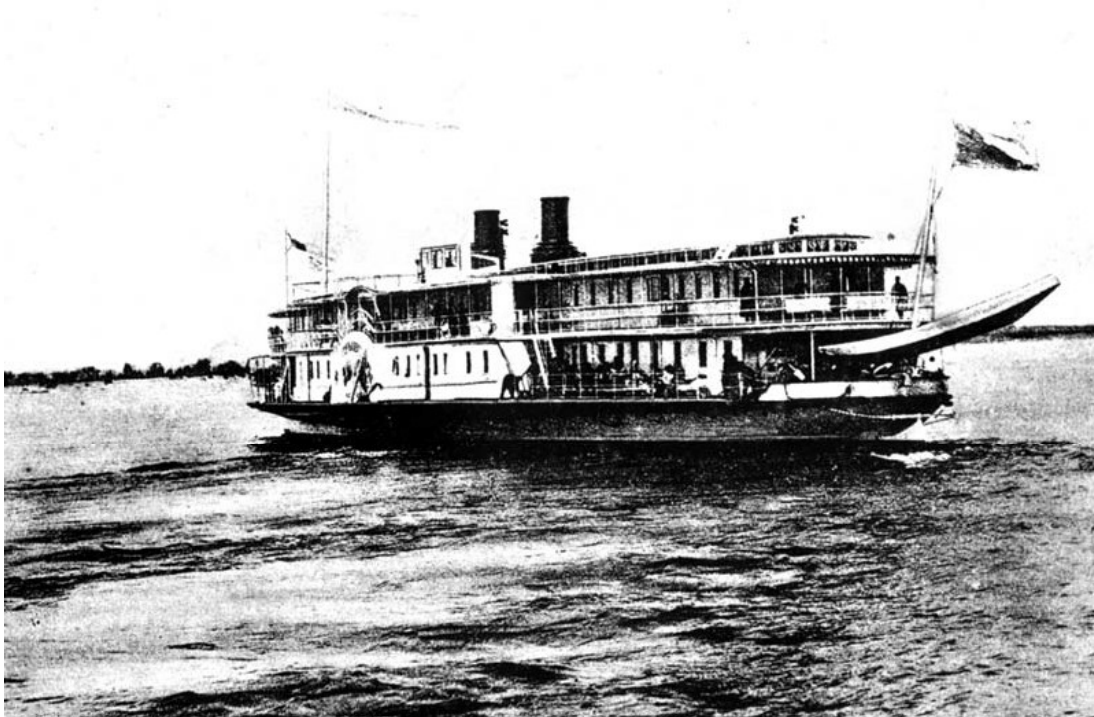
Az egyik elhatárolás világos; Horkay Hörcher egy mérsékelt pártot szeretne. A másik nem egészen. Számomra legalábbis nem világos, mi az, ami ezt a konzervatív pártot más lehetséges politikai irányzattól megkülönböztetné, feltéve persze, hogy azok sem radikálisok, s azok vezetői is rendelkeznek a prudencia erényével.

Megítélésem szerint tehát az „elvi alapvetés” megtörtént, de – és ez nem is lehet másként – a politikai cselekvéshez szorosan tapadó, annak szerkezeti összetevőjét alkotó *politikai gondolkodás*, nem pedig a tudomány logikáját követve. A szerző eszmetörténeti kutatásai a kötet eddig idézett írásaiban ebben az összefüggésben hasznosulnak; az általa helyesnek tartott és vágyott politikai irányzat mellett szóló *érvekké* váltak.

A másik vonulatot ideológia-kritikai vonulatnak nevezem. Röviden fogalmazva: eleghánsan, nagy apparátust mozgatva annak bemutatása történik meg ezekben az írások-

ban, hogy a politikai filozófiában, eszmetörténetben nem egyetlen irányzat létezik a nemzetközi tudományosságban. A kötet kiemelkedő írásának tartom a *Nemzet és közösség – A közösségelvű politikai filozófia és a nacionalizmus* című tanulmányt, amely finom és pontos elemzésekkel mutatja ki egy mostanában sokat szidalmazott, de ritkán értelmezett jelenség – a nacionalizmus – mibenlétét.

Kétségtelen, a kötet mélyebb és terjedelmesebb elemzést igényelne. Ám a rendelkezésemre álló idő most ennyit tett lehetővé. Talán jól döntöttem, hogy mondandómat egyetlen probléma köré rendeztem. Remélve persze, hogy kollegáim más rétegeit is bemutatják ennek az olvasásra mindenképpen érdemes kötetnek.

Hajó a Volgán